

FELSEFEDE LİSANS VE LİSANS ÜSTÜ TEZ ÖNERİSİ NASIL HAZIRLANABİLİR VE GERÇEKLEŞTİRİLİR?

Doç. Dr. Doğan Göçmen
(Dokuz Eylül Üniversitesi Felsefe Bölümü)

Aşağıdaki, gözlemlere, araştırmalar ve kendi deneyimlerime dayanan düşüncelerimi, tez yazmaya karar veren çoğu öğrenci arkadaşımızın genellikle teze nereden ve nasıl başlayacaklarını tam olarak bilmedikleri için ya sonunda tamamıyla vaz geçtiklerine ya da yıllarca zaman kaybettiklerine sıkça tanık olduğum için, yazılı hale getirmeye karar verdim. Tamlık konusunda herhangi bir iddiası olmayan mütevazı ve kısa bir denemedir. Doğal olarak eleştiriye açık, eleştirilmesini arzuladığım herkesin kendi gereksinimine göre herkesin kendi açısından geliştirmesini önerdiğim bir denemedir. Bu kısa denemeyle, tez aşamasına ulaşan ve değişik biçimde aşağıda ele alınan sorularla boğuşan öğrenci arkadaşlarıma, en azından bir yerlerden başlayabilmeleri için kendilerine bir fikir vererek, yardımcı olabileceğimi umuyorum.

Aşağıda ele aldığım konular, tez yazımının bilimsel-yöntemsel boyutuyla sınırlıdır. Muhakkak gerekli olan bilimsel-ahlaksal boyutu şart koşuyorum. Fakat burada bu konuda bir noktaya işaret edebileceğimi sanıyorum: filozofu ve bilimciyi ahlaklı yapan, onun “gerçek nedir?” sorusunu hiçbir zaman için aklından çıkarmaması ve bu soruyu hiçbir taktiksel hesaba feda etmemesidir. Felsefe ve bilimlerde yani akademide ahlaki değerler yarı yolda kalırsa, ödevi insanlığın değerlerini gerçekleştirmek ve böylelikle insanlığı mutluluğa erdirmek olan bilimler de yarı yolda kalacaktır. Bu durumda artık bilimsel bir tez denemesinin ne kadri ne de kıymeti kalır. Bu nedenle bilim etiğın ilk koşulu olan dürüstlük ve alçak gönüllülük, akademik alanda adına layık bir şey olmadan önce olmak zorunda olan şeylerdir.

ÇALIŞILMAK İSTENEN TEZİN BAŞLIĞI NASIL BELİRLENMELİDİR?

Felsefe alanında akademik bir tez üretebilmek için öncelikli olarak ortaya konmak istenen tezin başlığı ve var ise alt başlığı belirlenmelidir. Tez çalışması için seçilen başlık, konuya dair geniş ve ayrıntılı okumadan sonra ulaşılan ve tez çalışmasında temellendirilmek istenen “ana tezdır”. Ona bu nedenle “başlık” denir. Alt başlık, üst başlığa dair açıklayıcı ve ayrıca çerçeve belirleyici (bazen başlığı detaylandıran) bir işleve sahiptir. Tezin başlığı, tezde temellendirilmek istenen en kapsamlı önermedir. Bu özelliğiyle başlık, çalışılmak istenen konunun çerçevesini az çok kesin olarak belirler. Başlığın belirlenmesi, konuya dair geniş ve birçok bakımdan ayrıntılı bir okuma yapmış olmayı gerektirir. Ancak böyle bir ön çalışma sonucu konuya dair felsefe tarihinde var olan ve güncel tartışmalarda ortaya konan farklı temel duruşlar genel hatlarıyla bilinebilir. Tez çalışması için seçilen başlık, ancak böyle bir çalışma sonucunda tam olarak belirlenebilir. Fakat teze en son

hali verilinceye kadar başlık, ne kadar tam ve kesin olursa olsun, “geçici” başlık olarak kalacaktır/kalmalıdır.

TEZİN KONUSUNU VE AMACINI BELİRLERKEN

Tez çalışmasında ne yapılmak, hangi konunun/sorunun ele alınıp incelenmek istendiği, bunun ne kadar sürede ve öncelikli olarak hangi kaynaklardan yararlanarak (“Birincil Kaynaklar” ve “İkincil Kaynaklar”) yapılmak istendiği, “Tez Önerisi” başlığı altında hazırlanacak en fazla on sayfalık bir ön çalışmada derli toplu ortaya konmalıdır. Bu öğrenciye bir perspektif sunacaktır, zaman tasarrufu sağlayacaktır ve başarılı olması için önemli bir teminat olacaktır.

Belli bir ön araştırmadan sonra tezin başlığı ve varsa alt başlığı belirlendikten sonra yapılması gereken, tezin başlığında ifadesini bulan ana düşüncenin açıkça formüle edilmesidir. Buna üretilecek tezde incelenmek/ele alınmak istenen konunun tanımlanması da denebilir.

Konunun belirlenmesi, bir bakıma tezde ele alınıp incelenecek sorunun da az çok tanımlanması demektir. Fakat, konuyu, incelenecek bir teorik soru ya da teorik olarak çözümlenecek pratik bir sorun olarak açıkça dile getirmek gerekmektedir. Ancak bu yapıldıktan sonra tezin amacı da açıkça belirlenebilir. Tezin amacı, ele alınmak istenen konu çerçevesinde ifadesini bulan soruya veya soruna ilişkin üretilmek istenen yanıtın ve/veya çözümün tanımlanması ile alakalıdır. Böylelikle tezin amacı da belirlenmiş olur.

Ne var ki, tezin amacının belirlenmesi, tek başına yetmez. Belirlenen amacın, ele alınacak soru veya sorun bağlamında şimdiye kadar üretilen yanıt veya çözüm önerileriyle hangi bakımdan aynı veya benzer ve (daha da önemlisi) hangi bakımdan farklı olduğunun gerekçe ve konuya dair literatürden getirilecek kanıtlarıyla ortaya konması gerekmektedir. Ancak bu yapılabildiği oranda çalışılmak istenen tezin çalışılması için gerekli gerekçe gösterilmiş ve kanıtları getirilmiş olur. Tez çalışmasına başlanabilir.

TEZDE ARAŞTIRILACAK SORUNUN TANIMLANMASI

Tezin gerekliliği gösterildikten sonra, tezde çalışılmak istenen konunun, ele alınmak istenen sorunun felsefe tarihi ile ilişkilendirilmesi mümkün olacaktır. Belirlenen bir sorunun, teorik ise, düşünce ve felsefe tarihinin hangi döneminde ve/veya hangi filozofta ya/ya da hangi felsefi akımda incelenmek, pratik ise, hangi kuram ya da kuramcı(lar) açısından ele alınmak istendiğinin gerekçeleriyle ortaya konması gerekir. Burada özellikle dikkat edilmesi gereken husus, şimdiye kadar yapılmış olan bir çalışmanın derinleştirilmesidir, tez aşamasına kadar üzerinde hiç durulmamış ve çalışılmamış bir konu, tez konusu olarak seçilmemelidir.

Bu yapıldıktan sonra, ele alınmak istenen teorik veya teorik olarak çözümlenecek pratik sorunun, felsefe tarihinde nasıl ele alındığının ve bu süreçte hangi ana düşüncenin, farklılaşmaların ve varsa hangi akımların ortaya çıktığının sergilenmesi gerekir. Ancak bu koşul yerine getirildikten sonra, yapılacak olan tez çalışmasının amacı tam olarak belirlenebilir. Böylelikle tezin, konuya dair şimdiye kadar yapılan diğer çalışmalardan farkı ve onların karşısında yeniliği/özgünlüğü gösterilebilir.

Tezin konusunu belirlerken güncellik fetişizmine düşmemek önemlidir. Son derece tarihsel bir konu da tez konusu yapılabilir ve eğer tez çalışmasında ortaya çıkan teorik veya pratik bilgi ve argümanlar konuya dair araştırmaya özgün katkı sunuyorsa, çalışma zaten son derece

“güncel” olacaktır. Fakat tez önerisi için en tarihsel konular dahi seçilse, öneride konuya ilişkin en güncel araştırma sonuçları ve tartışmalar ile ilişkisi kurulmalıdır.

Diğer taraftan konu son derece güncel olabilir. Fakat en güncel konunun dahi tarihsel bir boyutu, araştırma ve tartışma geçmişi vardır. Bu nedenle güncel konuları da felsefe, düşünce ve (gerekli ise) bilimlerin tarihi ile ilişkilendirmek anlamlı olacaktır.

Kısacası; tez konusu seçilirken en tarihsel konuyu, güncel olana ve en güncel konuyu, tarihsel olana bir katkı olarak araştırmak/inceleme ve bir tez çalışması çerçevesinde sonuçlarını ortaya koymak gerekmektedir. Bu, genel bir kural olarak alınabilir.

TEZDE İZLENECEK YÖNTEM TEMELLENDİRİLİRKEN

Tez çalışmasında araştırma yapılırken ve araştırmanın sonuçları yazılı hale getirilirken izlenecek yöntem, hem çalışmanın başarısı, hem de zaman ekonomisi bakımından yaşamsal öneme sahiptir. Hazırlanmak istenen her tezin kendi konusu, içeriği ve çerçevesinden kaynaklanan kendine has yöntemsel ilkeleri olacaktır. Adayların bunu bilince çıkarması ne kadar erken olursa o kadar iyi olacaktır. Fakat yine de bazı genel belirlemeler yapmak mümkündür.

Çalışmanın konusu ister kuram ağırlıklı olsun, ister pratik; seçilen konu, ister ağırlıklı olarak tarihsel bir konu olsun, isterse daha çok güncel bir konu; görebildiğim kadarıyla yöntemsel yaklaşım sorunu, yöntemsel-kuramsal bir çerçeve de sunacak iki kavram ikilisine başvurularak büyük oranda çözülebilir. Bunlar; tarihsel-sistematik ve analiz-sentez kavram ikilileridir.

Tarihsel-Sistematik Yaklaşım Üzerine

Tarihsel-sistematik yöntemden kastedilen şudur: izlenecek yöntemin tarihsel boyutu uygulanırken araştırılacak olan düşüncüler, konular, soru ve sorunlar kendi tarihsel bağlamlarına oturtularak ve kendi orijinal bağlamlarında incelenerek araştırılmalıdır. Son yıllarda biraz moda olan bir kavramla belirtecek olursak; tarihsel olanla kendi bağlamında, yani orijinalliğini koruyarak “empati” kurabilmek gerekmektedir. Tarihsellik bağlamı, incelenen/araştırılan düşünürün, düşüncenin, konunun, teorik ve pratik sorunun kendi tarihsel orijinalliği içinde kavranmasına yardımcı olacaktır.

Bu nedenle tarihsel-sistematik yöntemin tarihsel boyutu, incelenen düşünülere, konulara vesaire dair mümkün olduğu kadar “orijinale uygun” bir tablo sunmayı amaçlamaktadır.

Bu bağlamda sorulacak soru, ‘bu nedir?’ ya/ya da ‘bu ne anlama geliyor?’ olacaktır. Bu sorunun yanıtını araştırırken ortaya çıkacak yanıt, bizi *tarihsel-nesnel* olana götürecektir.

Fakat araştırma yöntemi, sadece bununla sınırlı değildir. Eğer sadece tarihsellik ile sınırlı tutulur ise, izlenecek yöntem, söz konusu düşünürün, konunun, sorunun vesaire kendi orijinal tarihsel bağlamında mümkün en orijinal bir şekilde incelenmesine/araştırılmasına yardımcı olabilir. Ama salt tarihsel yaklaşım, incelenen düşüncenin, araştırılan konunun bugün için ne anlama geldiğini ya da bugünün sorunları için ne anlam ifade ettiğini/edebileceğini sergilemeye yetmemektedir.

Zaten bilimsel ilerleme sadece tarihsel olanı ortaya koyma ve doğru yorumlamakla olmamaktadır. Bilimsel ilerleme aynı zamanda konunun, sorunun vesaire şimdiki zaman bağlamına oturtulması ile mümkün olmaktadır. Bu, tarihsel-sistematik yaklaşımın özellikle sistematik boyutu çalıştırılarak yapılır.

Bu nedenle; tarihsel-sistemantik yöntemin sistemantik boyutu, araştırmacıya incelenen/araştırılan konunun, soru ve sorunun, araştıran açısından ne anlama geldiğini sorma ve araştırma olanağı sunmaktadır. Bu, konunun, konu ne kadar tarihsel olursa olsun, güncel olanla, yani şimdiki zaman ile bağlantısını kurma fırsatı sunacaktır. Bu nedenle araştırma yönteminin ikinci boyutunun sistemantik olması kaçınılmazdır ve tarihsel olanı tamamlamaktadır.

Yöntemin uygulanacak sistemantik boyutu, tarihsel bağlamdan soyutlayarak düşünceyi düşünce olarak sorgulamayı, soruyu soru olarak incelemeyi ve incelenen düşünürü çağdaşımızmış, araştırılan konuyu çağdaş konumuzmuş gibi ele alıp güncel sorunların çözümü için ne anlama geldiği/gelebileceği açısından ele alma fırsatı verecektir. Bu bağlamda sorulacak soru, ‘bu bugün benim/bizim açımızdan ne anlama geliyor?’ sorusudur. Yöntemin sistemantik boyutu, *güncel-öznel* olana götürecektir.

Analiz ve Sentezin Yöntemsel Olarak İşlevli Kılınması Üzerine

Yöntemsel yaklaşımın tarihsel-sistemantik boyutu, tarihsellik bağlamında araştırılan/incelenen düşünürü, konuyu, soruyu vesaire bir nevi bir teleskop/mercek gibi uzaklaştırıp yakınlaştırarak iş görürken; analiz ve sentez, tez konusu ya/ya da sorusu bizzat incelenirken/araştırılırken ve incelenen/araştırılan konusunda elde edilen verilerin/bilgilerin/düşüncelerin derli toplu ortaya konması sırasında başvurulan yöntemsel araçlardır (analizin ve sentezin doğanın ve toplumun kendi “doğal” süreçlerinde ve işleyişinde nasıl çakıştığı burada düşünüm dışıdır).

Analiz (bazen “çözümleme” de denir), incelenen konunun araştırılan sorunun, ayrıntılara varana kadar ayrıştırıp sergilenmesi demektir. Yani bir konu, soru veya sorun bir bütünlük arz etmektedir. Her konu bir konular yumağıdır, her soru bir sorular yumağıdır, her sorun bir sorunlar yumağıdır. Bu bütünün, tüm unsurlarına kadar ayrıştırılması gerekmektedir. Bu yapılırken amaç, bütünün bütün olarak karşımızda dururken içinin ve içindeki unsurlar arasındaki ilişkilerinin ya görülmemesi ya da çok azının görülmesidir. Konuyu bir “alana” serip yaymakla, içinde gizli olan, ilk bakışta görünmeyen yanlar ve ilişkiler, ortaya çıkarılmaya çalışılır. O halde, analiz, ayrıntılar ve içte saklı olan ve ilk bakışta görünmeyen her şeyin görünür kılınması için başvurulan ayrıştırıcı ve sergileyici *mantıksal* bir araçtır.

Sentez, analiz sonucu ayrıştırılan ve incelenen bütüne ilişkin elde edilen tezin/düşüncenin tutarlı bir şekilde ortaya konması için başvurulan *mantıksal* bir araçtır. Burada dikkat edilmesi gereken iki önemli nokta vardır: *birincisi*; analiz işine girildiğinde elde edilen bütün olan ile analizden sonra elde edilen düşünce sonucu ortaya konmaya aday bütün, aynı bütünler olmayacaktır. Zira analiz sonucu nesnel olana, kaçınılmaz olarak öznel değer karışmıştır. *İkincisi*; yapılan analiz sonucu ulaşılan ana düşüncenin/tezin, yani bütünün yeni bir açıdan ortaya konması gerekmektedir. Ortaya konulacak olan bütünün, buna artık yeni bir açıdan yeni bir sentez de denebilir, iç bütünlüklü ve tutarlı olması gerekmektedir. Sentezin olabilmesi için, sonuç noktasının baştan bilinmesi gerekmektedir. Bu, başlangıç noktasının da az çok kesin olarak belirlenmesine yardımcı olacaktır. Elbette her konuda olduğu gibi bu konuda da tez ile ilgili her şey son nokta konuncaya kadar geçici olmak durumundadır.

TEZİN İÇERİK VE ZAMAN PLANLAMASINA DAİR

Şimdiye kadar söylenenler, genellikle tezin konusunun araştırılmasını/sorusunun incelenmesini konu edinmektedir. Kaleme alınacak tezin pratik olarak doğrudan kaleme alınmadan önce yapılması gereken bir konuya gelmiş bulunuyoruz şimdi.

Bu aşamada, yani doğrudan yazmaya geçmeden önce, kaleme alınacak tezin, iki yanıyla pratik (somut) olarak planlanması gerekir. Önce, yapılan araştırma/inceleme sonucu ulaşılan ana düşüncenin mantıksal kaç adımda ortaya konmak istendiğine karar verilmesi gerekmektedir. Buna tezin içindekiler bölümünün taslağının yazımı da denebilir. Bu, yani tezin yazımının içerik olarak planlanması, gerekli olan başka bir şeyi daha mümkün kılacaktır. Tez yazımının her adımının zaman bakımından sıkı bir şekilde planlanması gerekmektedir. Bu ancak tezin konusu, içeriği ve içeriğin teker teker kaç mantıksal adımda ortaya konacağı konusunda karar verdikten sonra mümkün olacaktır. Karar altına alınan her bölümün yazılabilmesi için ne kadar zamana gerek duyulduğuna (zaman cimriliği ilkesinden hareketle) karar verilmeli ve bu konuda mümkün olduğu kadar son derece disiplinli ve tutarlı olunmalıdır. Aksi durumda tez yazım zamanı anlamsız ve gereksiz bir şekilde uzatılacaktır. Tez yazımı uzadıkça, tezden duygusal olarak uzaklaşma tehlikesi gittikçe artacaktır. Lisans tezi en fazla altı ayda, yüksek lisans tezi en geç bir yılda ve doktora tezi üç yılda tamamlanmalıdır.

Not: konuya ilişkin sayısız yayım bulunmaktadır. Doktora tezimi hazırlarken Umberto Eco'nun konuya ilişkin yararlandığım çalışmalarını hatırladım. Örneğin: *Bilimsel Bir Bitirme Çalışması Nasıl Yazılmalıdır*.